

Uj Idők

Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap

Előfizetési ára
negyedévre 6000 K

Szerkeszti Herczeg Ferenc

Egyes szám
ára 600 K

XXIX. évfolyam

1923 november 18

47. szám

Az ötvenéves Budapest

Irta Bárczy István

Ezelőtt ötven esztendővel, 1873. november 17-én, tartotta az egyesített főváros első közgyűlését s Budapest megindult dicsőséges pályatutására, hogy vaióra valtsa egy nagyra hivatott nemzet egyik legszébb álmát: a magyarok világszép fővárosának páratlan kialakulását.

Valójában Pest és Buda egyesítésének legelső megalapítója az az államférfiu volt, aki nemzeti fejlődésünk, gazdasági és műveltségbeli haladásunk útját az ő génuszának fáklyájával messze időkre előre világította meg az utókornak: Gróf Széchenyi István. Az ő alkotása, a Lánchid, nemcsak jelképesen, de valósággal kötötte össze a Duna két partját, közvetlenné tette a két város lakosságának állandó érintkezését, s megtermékenyítette a lelkeket arra, aminek meg kellett történnie: Budapest megszületésére. Tulajdonképpen a városegyesítés hivatalosan is megtörtént abban az időben, amennyiben 1849 június 24-én, az akkori független Magyarország belügyminisztere elrendelte Buda és Pest egyesítését és Óbuda bekebelezését. „A főváros csak úgy lesz hatalmas, — mondja a miniszteri rendelet, — ha benne egy igazgató hatalom lesz; csak úgy lesz lélelében virágzó, ha törekvésben egy lélek, egy akarat által vezéreltetik, csak úgy lesz boldog, ha a külön érdekek egy közös érdekbe olvadnak fel. Miután a magyar álladalomnak csak egy fővárosa lehet, melynek élő erejét főleg Pest, történeti és emlékezetét pedig Buda adja meg és miután végre az ország fővárosának disze, ereje, hatalma, nagysága, egysége által feltételeztetik.” A három város tényleges egyesítése a szabadságharc szomorú végződése miatt hiúsult meg. De a Széchenyi lelkébe megfogant és a nemzet lelkébe elültetett nagy gondolat nem halt meg, hanem a nemzet alkotmányos újjászületésével újból életre kelt s hosszas tanácskozások után, az 1872. évi XXXVI. törvénycikk alapján tényleg valóra vált az ezeréves magyar nemzet alkotó génuszának legcsodálatosabb produktuma: Budapest.

Hogy az ötven év előtt egyesített három városból miképpen lett a mai Budapest, azt bizony nehéz volna e cikk keretében leírni. Tíz évvel ezelőtt, 1913 november 17-én, a Vigadó nagytermében diszközgyűlést tartottunk, amelyen tartott előadásomban igekeztem képet nyújtani a főváros négyévtizedes fejlődéséről. Később a Városi Szemle külön jubiláris számában szakonként, külön értekezésekben vázoltuk Budapest negyvenéves fejlődését, előrehaladását.

Talán nem lesz érdektelen, ha a következőkben ideiktatom akkori ünnepi előadásomnak végső részét, amelyben egy pillantást vettem a főváros múltjára és jövőjére.

*

Schwartner professzor 1798-ban „A magyar királyság statisztikája“ (Statistik des Königreichs Ungarn) című munkájában, az akkor körülbelül 50.000 lakójú Pestről, a következő szavakkal emlékszik meg:

„Nem szabad elfelednünk, hogy Pest Magyarországnak első kereskedelmi gócpontja, Magyarországnak Londonná fejlődő városa, a legfelsőbb törvényszékeknek, egy egyetemnek és három kolostornak székhelye és hogy Pesten évenként jelentékeny száma telepszik meg az új iparosoknak, napszámoknak és szerencselovagoknak.“

Milyen különös véletlen, hogy amikor Schwartner az akkori Pestet Londonná fejlődő városnak nevezte, abban az időben a világ legnagyobb városának éppen annyi lakosa volt, mint ma Budapestnek.

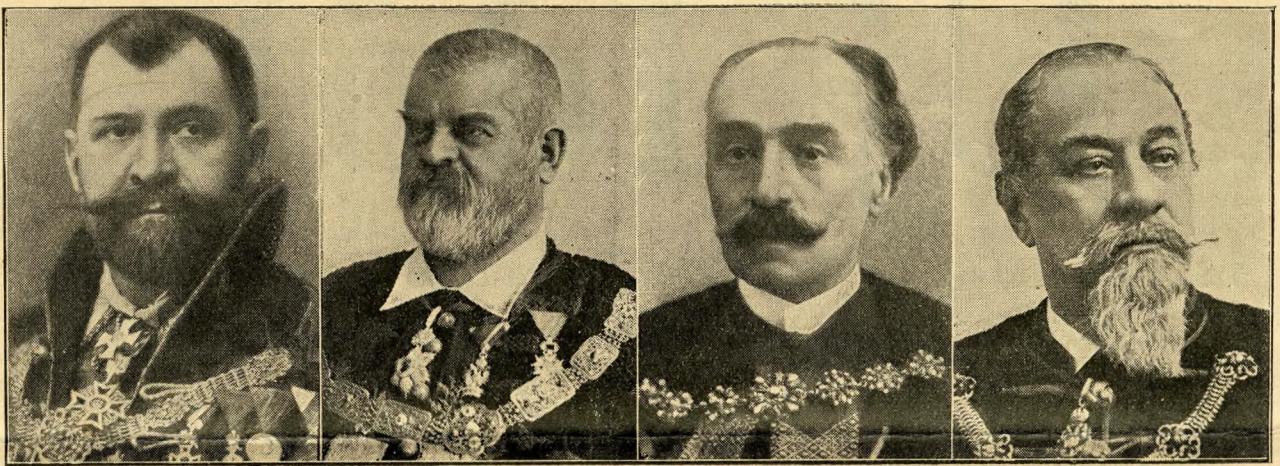
Hatvanegy évvel később (1859) Feldmannak „Pesti és Budai kalauz“-a („Wegweiser durch Pest und Ofen“) a következő módon rajong a város nagyságáról és népességéről (ebben az időben a városnak, Budával együtt, körülbelül 200.000 lakója volt): „A Mészáros-utca végén áll a sóhivatal, a város déli végén. Baloldalt van a Gellérthegy, amelyet még egy tiroli vadornak is nehéz volna megmászni. A Duna felett a leégése után még nagyszerűbbre épült királyi kastély nyujt olyan festői látványt, mint amilyen nincs több a Duna mentén. Kétségtelenül a Dunasor a legszebb része a városnak; az azelőtti kunyhók helyén két- és háromemeletes házak emelkednek a magasba.“

„A városnak leghosszabb utcája — folytatja Feldmann — a Király-utca. Ezen sétál vasárnaponként a Belváros és Lipótváros szép és előkelő közönsége a Városligetbe gyalog és fogatain. A legnagyobb azonban itt a tolongás az országos vásárok idején és ezért elhatározta a városszépítési bizottmány, hogy házlerombolás vagy leégés esetén az ujonnan épülő házak kibebb építtessenek az utcában, mint ahogy ez az árvíz által összedőlt házakkal is történt.“

„A „Ferencvárosnak“ — folytatja Feldmann — a legélénkebb utcája a Soroksári-út. A többi utca olyan, mintha ki volna halva, mert a lakók az istállókban vannak elfoglalva a lábasjóság körül, vagy házikertjeikben dolgoznak, vagy napszámokban állanak, mert henyélni nem szokott senki.“

Az egyesítés ideje körül a három város burkolatlan utcáit és eldugult, éppen nem illatos vizü árkait igen ritkán, akkor is kóbor cigányokkal és rabokkal takarították, a néha kifubarozott szemetet a város közvetlen közelében, a mai Boráros-tér környékén, rakták le és ivóviznek a puttonyokban árusított Duna vizét hordták széjjel és vették naponta városszerte.

Ebben az állapotban és ebben az időben vették át az egyesített főváros igazgatását a mi elődeink. Lehetetlen megilletődés nélkül visszagondolni azokra a derék férfiakra, akik a nagy munkának a legnehezebb részét, a kezdet fáradságát, a berendezkedés és

Budapest polgármesterei

Márkus József

Gerlóczy Károly

Kammermayer Károly

Ráth Károly

szervezkedés nehéz munkáját vették vállalkra. És itt a sneidig, eszes, agilis és tekintélyt tartó főpolgármester: Ráth Károly mellett elsősorban a másik két Károlyról kell megemlékezni. Az egyik az egyesített főváros első polgármestere: Kammermayer Károly volt, a klasszikus jellemű, aranyszívű, puritán patricius mintaképe, a másik Gerlóczy Károly, a világos fejű, tiszta gondolkodású, előrelátó, energikus, finom izlésű, európai szabású alpolgármester.

A főváros igazgatása utolsó negyven évi történetének több, mint felét, ők vezették, irányították, mondhatnám, ők csinálták. Nem az utódot kötelező udvariasság, hanem az igazmondás kötelessége mondatja velem, hogy hitem szerint ők a maguk idejében hivatásuk magaslatán állottak s hogy a most megállapított nagyarányú fejlődés esiráit ők ültették el, ők gondozták és érlelték meg a mi számunkra. Jórészt ugyanezt mondhatom azokra a kiváló férfiakra, akik abban az időben a főváros törvényhatóságát vezették, valamint akik mint főtisztviselők a munkának többi részét végezték. Közülök sok igen érdekes, okos, nagyműveltségű és szépjellemű ember emlékét őrizzük lelkünkben s ha neveket nem említek, inkább azért teszem, hogy a nem említettek érdemét nem akarom lekicsinyelni. Csupán két férfival kívánok kivételt tenni s ezek: Márkus József és Halmos János. Ők voltak azok, akik a főváros igazgatását a régi patriarkális korszakból igen nehéz és kritikus időkben óvatos körültekintéssel, nagy munkával és bölcsességgel vezették át a mozgalmas modernebb periodusba, akiknek szárnyai alatt tanultunk, dolgoztunk mi valamennyien, akik ma a főváros főtisztviselői vagyunk.

Amikor a multtal ilyen vázlatosan végeztem, ehelyütt is arra kérek mindenkit, akit illet, hogy minden módon, minden erőnkkel, igyekezetünkkel készítsük elő az igazi jubileumot, a tiz év mulva bekövetkezőt, a félszázados Budapest bemutatását. Szerencse, hogy még van tiz évünk, mert szükség van rá. De ennyi idő alatt sokat mivelhetünk. Sokszor elgondolkozom, hogy mi mindennel kell akkorára készen lenni. Milyen szép lenne akkorára bemutatni az új városházat, amely cimere lesz a másfélmillió lakosú fővárosnak, szemben az új Erzsébet-sugárúttal, mely a Városházától a Városligetig vezet, szebbnél szebb házakkal és értékes üzletekkel, mellette jobbra-balra a régi levegőtlen utcák, házak helyén egész új, egészséges városdarab. A Tabán mintaszerűen megépítve, a belső város legkellemebb lakórésze, a Gellérthegyre két oldalról felvezető sikló, a Citadellában nyüzsgő élet, a Gellérthegy alján Európa legszebb fürdője, a piaristák épülete helyén a legszebb hotelek egyike. Hidvámról és alagútvámról már csak úgy be-

szélünk, mint rossz álomról s csodálkozni fogunk azon, hogy valamikor ilyen is volt; a Hungária-ut mentén az új hid megnyitása után egész új városövezet kezd épülni; a Boráros-téri új hid budai feje és a műegyetem között feltöltött és parkozott állandó kiállítási területen nagy nemzetközi városi kiállítás; a Lágymányoson, Kelenföldön, valamint a VI. és VII. kerület külső részén megállapított új szabályozás után kialakult és tökéletesen csatornázott területen széles közlekedő utak, nagy népparkok készülnek; a budai hegyvidék Pest felé néző lejtőin a flórenci viala dei collihoz hasonló kilátásos széles kocsutak, azonkívül villamos vasutak, autóbuszok által hozzáférhetővé tett családi lakótelepek és nyaralótelepek, új modern pályaudvarok, természetesen nem útszínben futó vonalakkal, a Csepelszigeten nagyszabású kereskedelmi kikötő, megfelelő teherpályaudvarral, elevátorral, áruraktárakkal és gyártelepekkel; a város körül messzeterjedő pompás kerti gazdaságok, tehenészetek, nagyszabású modern kórházak, szülőházak, csecsemőgondozó intézetek, a Kamara-erdőben mintaszerű szegénygondozó intézet, a munkanélküliség esetére való biztosítás megszervezése, egészséges, olcsó városi lakások szaporítása, szigorú lakásfelügyelet, tuberkulotikusok kötelező elkülönítése és felügyelete, üdülőtelepek, nagyszabású homokos népfürdők, városi olcsó zuhanyfürdők, kifogástalan jókarban tartott tiszta utak, parkok és közterek, jól szervezett közjótékonyági és gyermekvédelmi igazgatás, modern vágóhidak, nagyszabású húsusarnok, modern árucusarnokok az élelmiszer-nagykereskedelem számára, sűrűn látogatott nagyszabású városi könyvtár és szabad iskola, városi műhelyek, a megélhetést előmozdító, könnyítő különböző intézmények és végül mintaszerűen pontos és jó városi köz-igazgatás.

Ugyebár mindez szédítő utópia? — pedig nem, csak a tiz év kevés. Ezeket mind meg kell csinálni s meg is fogják csinálni, csak hogy esetleg nem mi, hanem az utódaink. S ha ez legalább nagyjában meglesz, az lesz Budapest igazi jubileuma.

Ez nem álmodozás, hanem átérzése annak, hogy az aggódó kétkedők, pesszimisták, okoskodók, hátráltatók, kicsinyhitűek elől elszalad az élet és hogy ez az a tér, ahol mi felvehetjük a külfölddel a versenyt, felvehetjük a küzdelmet a betegségekkel, a nyomorúsággal, a műveletlenséggel, az elégedetlenséggel. Pénzügyi lehetetlenség ilyen dolgokban nincs, legfeljebb kezdetben és itt-ott átmenőleg. Ha végiggondolom újra és újra részletesen az előbb felsoroltakat, ismét csak azt látom, hogyha ez mind meglesz, akkor itt az emberek erősebbek, egészségesebbek lesznek, munkaképességük fokozódik, a munkaalkalmak hihetetlenül

Budapest polgármesterei

Sipőcz Jenő

Bódy Tivadar

Bárczy István

Halmos János

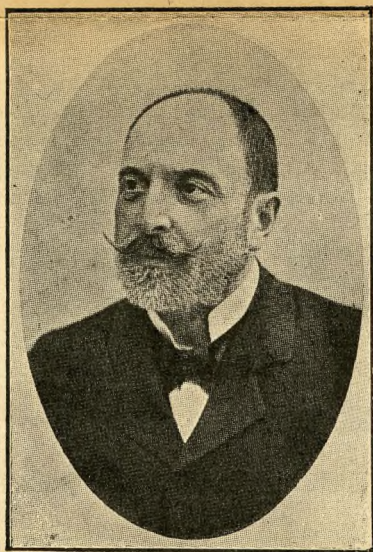
megszaporodnak s az emberek átlagos életkora hosszabb lesz. Nem ez a főfeladata egy igazi modern városigazgatásnak? Nem fényes példája-e ennek az elmúlt negyven esztendő?

Sokszor beszélünk a város szempontjából produktív és improduktív beruházásokról. Holott, azt hiszem, improduktív beruházás a városra nézve egyáltalán nincs. Ez utóbbi állításom igazolására csak egy példát említek. Az u. n. improduktív beruházásaink között a főtétel az iskolák építése. Nem is beszélve arról, hogy a multban, amikor éveken át új iskolákat nem épített a főváros, mennyivel drágábban, rosszabbul és egészségtelenebb módon helyezte el az iskolás

Nem tetszelgő, hivalkodó, mindenáron alkotni vágyó ambíció beszél belőlem, hanem az a meggyőződés, hogy ennek a nagy vonásokban odavetett programnak a végrehajtása jelenti a gazdasági fellendülést, az emberek boldogulását, egészségét, jelenti az idegenforgalmat, jelenti a komoly és életerős magyar műveltség gyarapodását, jelenti egy olyan világszerte bámult város kialakulását, mely minden hadseregnél, minden politikánál, minden diplomáciánál biztosabban, erősebben, fényesebben fogja megörökíteni a magyar faj fennmaradását.

*

Azóta nagyot fordult a világ kereke — de visszafelé. A tíz év előtti tervek s ahogyan akkor a félszázados jubileumot előre elgondoltuk, ma már káprázatos álmok, utópiák. Pedig de szépek voltak.

Radocza János

gyermeket iskolai célokra drágán átalakított s a bérlet lejártával még drágábban visszaalakítandó bérházakban, sok száz lakást kiszorít a forgalomból, maga növelte a lakásszükséget és fokozta a lakásdrágaságot. Már most, ha ezzel szemben meggondoljuk, hogy egy iskola építéséből hány ember él: építésszek, vállalkozók, gyáarak, építőiparosok, szakmunkások, napszámosok, s viszont tovább az ezekből élő többi iparosok és kereskedők, — látjuk, hogy hány száz és száz csatornán folydogál vissza fogyasztási adóban, városi vámban, egyenes adóban, különböző városi üzemek jövedelmében az, amit a város beruházásokra fordít. A város által kifizetett pénzek, száz és száz kézen átmenve, így térülnek vissza apránként. Még inkább áll ez az államra.

Versek siratása

Siratlak : vers, te mélyen döngő visszhang
 Letűnt magyar korok mohos falán,
 Melyben erő, hæv nagy lánggal kirobbant,
 Mely magad voltál a korlélek talán!
 Siratlak : vers, te kedves, drága emlék
 Aranykötésű könyvek lapjain,
 A poémát mikor még úgy szerették,
 Mert téma volt a ritmus és a rím !
 Magyar házakban túl éjfélt után még
 Lelkesültek a költők szellemén
 S az volt a legszebb korhoz hű ajándék:
 Egy lemásolt, új Berzsenyi-költemény.
 S úgy tetszik szinte ünnepnap virradt fel,
 Mely nekünk most már csak történelem,
 Mikor Kazinczy kész lett egy szonettel
 Egy hajnalon, vagy csendes estelen.
 Nyomában egy Petőfi-költeménynek
 Egy ország szíve lázban dobogott
 S egy ország népe szinte halkan lépett,
 Mikor Arany nagy versen dolgozott...

És egyszer kezdett fakulni a lélek,
 Nem lelt a versben mindig ünnepet.
 A napok örök munkalázban égtek
 És sok emberszív bennük elveszett!
 S most is kérdéssel búsan csak megállók
 Felettetek könny, öröm: érzelem
 S ti régi versek, szép korokból szállók,
 E verset: ezt a bús, fekete zászlót,
 Betűk szövetségét ím meglengetem!

Szigethy Ferenc